

מני כעמך

כי תבוא - ניצבים • ט"ו אלול התשפ"ג • גיליון מס' 18

יורה דעה ♦ שו"ת על פי דברי הרב מרדכי שטרנברג זצ"ל

היחס לסיבוכים ולכישלונות

במפגש הראשון של הילד עימם, חלילה, לא יהיה בכוחו להתמודד. לכן, אין להעלים ולהסתיר מן הילד את הסיבוכים והקשיים. יש לתת להם ביטוי מסוים בתודעתו. עליו לדעת שיש ייסורים בעולם, עליו לדעת שיש יצר הרע שכתוצאה ממנו לעיתים האדם נכשל. אבל צריך לחנך אותו ליחס נכון אליהם וכיצד הוא יכול להתמודד עם הכישלון. צריך להעביר לילד את התחושה שכישלון איננו אסון. חלק מתפקידנו הוא לתקן את הכישלונות. בדרך לתיקון עולם במלכות ש-די יש עליות וירידות, והם אינם חורגים מהטוב והיושר האלוקיים ומהתוכנית של הקדוש ברוך הוא בעולמו. האדם נועד להתמודד עם יצריו, ליפול ולקום, ואם הוא נכשל - הוא יכול לתקן. אם הילד רואה שהמבוגרים סביבו אינם נבהלים מן הכישלון ויודעים לקום ממנו - הוא ידע לעשות כך בעצמו בעתיד.

באופן דומה יש להתבונן על מציאות הייסורים בעולם בכלל, גם הם אינם חורגים מהטוב והיושר האלוקיים הממלאים את המציאות. כאשר הילד רואה שהוריו ומוריו אינם רואים בייסורים ובקשיים 'חריגה' מן התוכנית האלוקית, ומביטים עליהם במבט של אמונה, גם הוא ילמד להתבונן כך על המציאות. מודעות לקשיים ולסיבוכים שבאה באופן כזה אינה סותרת כלל את הטוב והיושר, את המרץ הבריא, ואת השמחה והאופטימיות שצריכים למלא את לב הילדים, בלי דאגה כלל. עליהם

שאלה: הרב מדבר פעמים רבות על חינוך לתמימות, להסתכלות על טוב ד' המופיע בעולם, ולא על הסיבוכים הקיימים במציאות. לפי מבט זה, האם אנחנו צריכים לומר לילדינו שאין במציאות שום קשיים וסתירות? האם צריך להעלים מהילדים את הייסורים שאנשים עוברים או את המציאות המסובכת של היצר הרע? תשובה: ודאי לא נכון לשקר לילדים. ילד שמשקרים לו בילדותו לא יוכל לבנות השקפת עולם מאמינה, אלא יפתח חוסר אמון, ועלול גם לפרוק עול חלילה.

כדי שהילד יוכל לחיות חיים שלמים של תורה ומצוות עליו לדעת כיצד להתמודד בצורה נכונה עם היצר הרע, עם הסיבוכים ועם הכישלונות, ולכן לא נכון להעלים זאת ממנו. אם העלימו מהילד את מציאותו של היצר הרע, כשיתבגר הוא עשוי להיפגש בבת אחת עם היצרים והדחפים שונים בקרבו, ועם ההכרה שלא כל כך פשוט להצליח במלחמה נגדם, ולעיתים עלולים להיכשל. אם בגיל הילדות החדירו בו את התודעה שטוב ד' לא כולל את הסיבוכים והכישלונות, הוא עלול לחוש שכישלון הוא אסון נורא, ושכל המבוגרים אינם נכשלים לעולם. מתוך כך הוא עלול להתייאש מעצמו חלילה.

הדבר נכון גם בנוגע למציאות הייסורים. אם בגיל הילדות 'העלימו' המחנכים את מציאותם של ייסורים, מחלות, כאב וכל אתגרי המציאות

המשך בעמוד הבא >

עבודת ד' של ארץ ישראל

קריאה בתורה | הרב דוד ג'אמי, עמ' 2

הלכות חודש אלול

מצוות ד', על פי מצוותיך אמונה | עמ' 3

על בינה מלאכותית וחקלאות

אבישי ציידאדה, עמ' 7

הדעה והדיבור

חיי שעה | הרב אורי כהן, עמ' 8

תפיסת היהדות ותפיסת האמונה אינה

שלימה בלי שימצאו כולם. כך נהפכים להיות עם אחד בצורה רוחנית, כשכל אחד מישראל חפץ בקיומו של השני.

עמוד
4

עבודת השלום של אליהו הנביא

מה תפקידם של בני תורה שלמדו שנים רבות בישיבה ועתה נמצאים במקומות שונים ועוסקים בתחומים שונים בעולם הקודש ובעולם החול.

עמוד
6

מתוך ראיון עם הרב צוקרמן זצ"ל

עבודת ד' של ארץ ישראל

של שמחה. אמנם שם כתוב שהסיבה לכך היא טרדות הפרנסה, אבל טרדות אלו הן חלק מקללת הגלות "ועבדת את אויבך" - לא בשמחה. לעומת זאת, בארץ ישראל כל יום נושאים כפיים. איזו שמחה! שמחת יום-חול בארץ ישראל היא שמחה עצומה, יותר גדולה מהשמחה של כל השבתות והימים הטובים של חו"ל!

שיא השיאים של עבודת ה' המיוחדת לארץ ישראל הוא בציווי המיוחד בפרשתנו לבנות אבנים בזמן שניכנס לארץ: "והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך והקמת לך אבנים גדולות ושדת אתם בשיד: וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר ה' אלקי אבותיך לך" (דברים כז, ב-ג). תכתוב את כל התורה על האבנים. חז"ל אומרים לנו (דבריהם מובאים ברש"י) שיש שלוש קבוצות אבנים: בתוך הירדן, בגלגל ובהר עיבל. ועל אותם אבנים כותבים "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב" (שם כז, ח).

למה? מה מרוויחים בזה?

קודם כל אפשר לתאר זאת: בשערי ארץ ישראל מוצבות אבני ענק שעליהן כתובה כל התורה, וכל מי שנכנס נפגש איתם. זו קבלת פנים אדירה - דע להיכן באת, דע מהי הארץ שאליה אתה נכנס! כאן זו ארץ התורה, ארץ ה', המקום הטבעי והנורמלי של בריאות התורה!

אך יש בזה עומק נוסף: אתה לא יכול להיכנס לארץ ישראל עם התורה שלמדת עד עכשיו, אתה צריך לקבל את התורה מחדש! קבלת תורה ועול מלכות שמיים מחדשות! וע"י קבלת התורה מחדש לתת משמעות חדשה לכל מה שאתה עומד לעשות פה בארץ ישראל.

קבלת התורה מחדש קבועה באבנים, בקרקע, באדמה, בטבע החיים שלך. את האבנים שקבלנו בהר סיני אנו מטלטלים בארון. לעומתן יש אבנים אחרות לגמרי - אבנים שחקוקות בטבע, אותן אתה רואה כל הזמן. בספר צרור המור אומר שהקמת האבנים וכתובת התורה עליהם היא המצווה הכי חשובה בתורה! היא המצווה, כי היא מחדירה בתוכנו את זה שהתורה היא טבע החיים שלנו בארץ ישראל.

ה' יזכנו להיקבע ולהינטע בארץ ישראל בשמחה ובששון בעבודת ה' המיוחדת לה, עם כל התורה כולה.

שבת שלום ומבורך!

פרשת כי תבוא ממשיכה את סדרת הפרשיות שמשה רבינו מלמדנו על סף הכניסה לארץ, ומתחילה את סוגיית הברית. פרשיות כי תבוא, ניצבים וילך עוסקות בברית שהקב"ה כורת עם עם ישראל על ארץ ישראל, שהיא הנושא של עבודת ה' כפי שכבר למדנו.

בחומש שלנו, בנאום הגדול של משה רבינו יש דגשים רבים שלא מופיעים כל כך בשאר התורה. זאת משום שיש לנו הרבה שינויים בצורת עבודת ה' וקיום המצוות משעת הכניסה לארץ. עבודת ה' מקבלת פנים חדשות.

בתורה אנו לומדים על המצוות שאנו חייבים לעשות, אבל את "ואהבת את ה' אלוהיך" (דברים י, ה, יא, א), מצוות אהבת ה', אנו מוצאים רק ערב כניסתנו לארץ ישראל. וכפי שמלמדנו הרקנאטי (כי תצא) שאהבת ה' היא רק בארץ ישראל, ותשובה מאהבה מתקיימת רק בארץ ישראל.

אפילו המושג "עבודת ה'" לא נמצא כל כך בשאר התורה לעומת חומש דברים. את מושג השמחה בעבודת ה' אנו שומעים רק בחומש דברים ובעיקר בפרשתנו, שבה השמחה מופיעה כמה פעמים, כמו בפרשת ביכורים המופלאה "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוהיך ולביתך" (שם כז, יא). ציווי לשמוח! לא רק לשמוח בעבודת ה', אלא 'בכל הטוב' -

תשמח בחיים! ובהמשך, אחרי שהקב"ה מצווה אותנו לבנות אבנים בכניסה לארץ: "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוהיך" (שם כז, ז). וכמוכן, היא הדרשה של השמחה נמצא לנו בעומק פרשת הקללות "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל ועבדת את אויבך" (שם כח, מז-ח), וכהסבר הרמב"ם לפסוק (פ"ח מלובב הטיז, פ"ט מתשובה ה"א

פ"ז מירט ה"ט) - לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה!

בשאר התורה מישוהו ציווה אותנו לשמוח? זה עניין ייחודי ואופייני לחומש דברים, כי עבודת ה' של עם ישראל בארץ ישראל מלאת חיים, שמחה ואהבה. כדברי האור החיים הקדוש על הפסוק הראשון בפרשה "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה" (דברים כז, א) - אין והיה אלא לשון שמחה, ואין שמחה אלא בשיבת ארץ ישראל. לומדים אנו מזה שתי תובנות: א. בחו"ל אי אפשר לשמוח. ב. בארץ ישראל אי אפשר שלא לשמוח.

צא וראה את דברי הרמ"א בהלכות ברכת כהנים (קכח, מד) שבחו"ל לא נושאים כפיים כי אי אפשר לברך בשמחה, מלבד ביו"ט שיש בו התנוצצות

המשך "יורה דעה" מעמוד 7

לחוש כי 'הכל פשוט בחיים הלא-פשוטים הללו'.

אל לנו להרגיל את הילד לחיות את הסיבוכים במציאות, אלא לחיות את הטוב, התום והיושר. עלינו לחוש בעצמנו, וללמד לתלמידינו, שאין עוד דברים במציאות מלבד הטוב, היושר, התורה והקדוש ברוך הוא. לא משום שהסיבוכים והכישלונות אינם קיימים, אלא משום שהם אינם עומדים בסתירה ליושר ולטוב, לתורה ולנשמה. את כל אלו 'לקח הקדוש ברוך הוא בחשבון' בבריאת עולמו. הם אינם תקלה ואינם אסון. זה נכון שיש באדם יצרים, עליות וירידות, יש קשיים או ייסורים, אבל התורה מלמדת אותנו איך לחיות איתם ומה הדרך להתגבר עליהם. היחס היסודי לעולם אינו בעולם מלא בעיות וסתירות, אלא בעולם מלא יושר של תורה!

אכן, כיום העקוב עדיין איננו מיושר, אך הוא יהיה מיושר. יש תורה, יש אמונה ויש גאולה שהולכת ומתקדמת - ולכן איננו מאבדים את האמון בטוב מחמת הקשיים בדרך.

אם כן, נקודת המבט של התמימות היא נקודת המבט הנכונה על כל החיים ועל כל המציאות - גם על הסתירות והמבוכות שבה. התמימות והעמידה לפני ד' הן החוסן של האדם בכל חייו. אך כאמור, אין להעלים את הסתירות והסיבוכים ויש להעביר לילד את ההרגשה כי אין דבר במציאות שחורג מן התכנית האלוקית ומטוב ד'.

נערך כשו"ת על ידי ר' אריאל כהן על פי הספר התום והיושר

הלכות חודש אלול*

א. חודש התשובה

א. חודש אלול הוא עת רצון לקבל את השב בתשובה. וכך כותב החיי אדם¹: "באהבת הקב"ה את עמו ישראל, ציוונו לשוב לפניו בכל עת שנחטא. ומכל מקום חודש אלול מובחר ומוכן יותר שמקובל תשובתו, לפי שימים אלו הם ימי רצון מעת נבחרנו לעם".

ב. בספר מועד לכל חי² כתב: "נהגים באיזה מקומות להכריז אחר מנחה של ראש חודש אלול, 'שובו בנים שובבים', דכלשון הזה מכריז הקב"ה בעצמו בכל יום, שמתוך חיבה זו הוא מכריז בכל יום בכבודו ובעצמו. ומצאתי בתנא דבי אליהו: 'הקב"ה יושב ומצפה לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה. ובכל פעם שאני קורא המאמר הנכבד הזה, עיני יורדה מים, דמלך הכבוד, א-לוקי עולם ד', יושב ומצפה כדי לעשות עימנו כל טובות שבעולם".

ג. בסדר היום כתב: "באלו ארבעים יום התשובה מקובלת - בין של יחיד, בין של ציבור"³ - "להיות ליבו קרוב אל דודו בתשובה, ואז דודו קרוב לו לקבל תשובתו"⁴.

ד. לגבי עיסוק בסיגופים: כתב הגר"א (משלי ט"ז ה'): "טוב מכל הסיגופים לעסוק בתורה ובגמילות חסדים". ובחיי אדם (קל"ב): "התורה היא מקווה טהרה ונמשלה לאש, וכל אשר יובא באש, במים יובא וטהר..."

ב. ממנהגי החודש

א. יש שכתב: "מנהג ברוב המקומות" להתענות בערב ראש חודש אלול ולעשות סדר יום כיפור קטן, כדי שיכינו ליבם בתשובה"⁵.

ב. אשכנזים נהגו לתקוע בשופר אחרי תפילת שחרית. המתפלל ביחידות אין צריך לתקוע אחר תפילתו, שלא נהגו אלא בציבור⁶. הנמצא בתפילת שמונה עשרה ושומע תקיעת שופר של חודש אלול, רשאי להפסיק⁷.

ג. אומרים מזמור כ"ז בתהלים: "לדוד ד' אורי וישעי"⁸.

ד. "טוב וישר שבכל לילה קודם שישן, יפשפש ויחפש דרכיו, לפחות

בארבעים יום הנוראים הללו..."⁹.

ה. 'פרשת התשובה' - הרב זצ"ל היה אומר (כל יום) בחודש עם תפלת יח"ד¹⁰ (כנדפס בעולת ראייה ח"א עמ' שלה).

ו. אומרים סליחות (וראה להלן).

ג. מדיני הסליחות

א. "יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הציבור מללמוד" (טור בריקת, הובא בברכי יוסף).

ב. "אין לומר קודם חצות לילה שום סליחות ולא י"ג מידות בשום פנים לעולם, חוץ מביום הכיפורים"¹¹.

ג. כתב החיד"א: "לא יזלזל בעיקר ויקיים התוספת. שאם (מחמת ההשכמה לסליחות) לא יתפלל כהוגן, דהוא נים ולא נים, או במרוצה וגורם לישון בתפילין, יותר טוב שלא יקום"¹².

ד. אם מתחילים את הסליחות קודם עלות השחר - אין צריך להפסיק וליטול ידיי כשמגיע זמן עלות השחר, אלא אחר הסליחות יטול ידיי ג' פעמים"¹³.

ה. טוב לברך את כל ברכות השחר קודם הסליחות¹⁴, ועכ"פ ישתדל לברך ברכות התורה.

ו. נהגו האשכנזים¹⁵ ששליח הציבור מתעטף בטלית¹⁶.

ז. אם הוא קודם זמן ציצית, טוב שיטול טלית של חבירו (או של הקהל, אך לא שלו) ויתכוון שלא

לקנותה¹⁷. ואם מתעטף בטלית שלו - כשיגיע זמן ברכת הציצית ימשמש בטלית ויברך.

ח. מנהג הספרדים לעמוד מ"שבט יהודה" עד "אחד הוא", אם אפשר לו. למנהג האשכנזים טוב לעמוד באמירת הסליחות, ומי שקשה לו, יעמוד¹⁸ לכל הפחות באמירת 'אל מלך יושב...'; י"ג מידות ובוודאי.

ט. גשים אינן נופלות על פניהן בסליחות, אף שאמורות תחנון¹⁹.

(י) משנה ברורה תקס"ה, מהמגן אברהם, בשם האריז"ל, וכן כתבו שאר אחרונים. ובעל משנה הלכות כתב: "המקל לומר סליחות לפני חצות יש לו על מי לסמוך" (פסקי הלכה מפיו, שהיו לעיניו לפני פרסומם).

(יא) מורה באצבע רמו.

(יב) הליכות שלמה. וע' שולחן ערוך סי' ד' י"ד, ומשנה ברורה. ובהלכות חגים כתב: "אם היה עוסק בסליחות או בתורה, אין צריך, והנוטל תבוא עליו ברכה".

(יג) שהרי עיקר חיובם מיד בקומו (וע"ע מועד לכל חי י"ח), ובפרט אם מברך על נטילת ידיים בקומו.

(יד) מנהג הספרדים - הגר"מ אליהו (הלכות חגים) כתב: אם אומרים סליחות בלילה לא ילבש שליח הציבור טלית, ובמקום שנהגו להתעטף, יתעטף בטלית שאולה.

(טו) מגן אברהם.

(טז) משנ"ב ס"ק ז.

(יז) קיצור שולחן ערוך קכח ו.

(יח) אשרי האיש, מהגר"ש אלישיב.

* הערה: הרב לא עבר על הדברים ואין לסמוך למעשה על הכתוב כאן.

(א) קלח, א.

(ב) טו, ג.

(ג) סדר היום.

(ד) משנה ברורה תקפט א.

(ה) הגר"מ אליהו בהערות לקיצור שולחן ערוך.

(ו) קיצור שולחן ערוך. (ויש מהספרדים שנהגו לעשות התרת נדרים ארבעים יום קודם ראש השנה).

(ז) ציץ אליעזר יב מח.

(ח) שבת הקהתי ג קפד.

(ט) מועד לכל חי י"ז, מהחיד"א.

'והשיב לב אבות ולב בנים' עבודת השלום של אליהו הנביא*

המאמרים על אליהו בנגלה ובנסתר. יש להבין מהו המסר שאותו הוא מבחיל, ומהם הנושאים המרכזיים שבהם עסק. כל זה צריך להיות מקור ללימוד כיצד לתרגם את הדברים הלכה למעשה בפעולות מעשיות ורוחניות. זהו התהליך של הופעת אליהו בעולם.

ד. לעשות שלום כללי באומה

הרב זצ"ל כתב באיגרות הראיה (ב תקעא, עמ' רי) שיש לעסוק בעבודה כללית, שלא שמו לב אליה עד כה - "עבודת השלום". זהו תפקיד של הכוח הפנימי המגלה את הנשמה של הציונות, המביע את התוך והגולד של הרעיון הציוני - לא בתפיסתו החילונית, אלא בתפיסתו האמונית העמוקה.

בעטייה של הגלות התרחקנו מאוד זה מזה, התפלגנו לכל מיני תפיסות. לא רק בשפות שונות, אלא גם במנטליות שונה. יש שגדל בליטא ויש בגרמניה, יש בתימן ויש במרוקו - וכך התפתחו אופיים ותכונות שונות. איך מאחדים ובונים יחד את כולם? כיצד מכשירים את האומה להיות "גוי אחד בארץ"? כפי שצריך עבודה בקיבוץ גלויות ובניין הארץ, כך יש לפעול כדי לעורר את האחדות באומה.

בעת שהגאולה באה לא בדרך נס אלא בדרך הטבע היא דורשת שותפות ומאמצים. ודאי שלא הכל נתון בידינו - ההכשר הנשמתי, ההכשר ההיסטורי, והמאורעות הכלליים שקורים בעולם - אינם בידינו ליצור ולשנות אותם, אולם בידינו לעבוד את עבודת השלום - "שלום כללי באומה לכל פלגותיה".

ה. שלום באוצר הרוח

כיצד עושים שלום באומה? בעבודת השלום יש לפעול קודם כל על השלום ברוח.

הרב אומר שיש שני סוגים של עבודת השלום: א. יש עבודת שלום של נימוס - שלום חברתי. יש באומה אנשים בעלי מנטליות קצת שונה, סגנון שונה, מנהגים שונים וכדומה - דבר

זה מעורר נוגדנים, ויכול להביא אף לחוסר נימוס ופגיעה. זהו עניין מוסרי. אדם צריך להבין שלא כל אחד חושב כמותו, יש בעולם אנשים התופסים אחרת את הדברים. צריך להיות קצת רחב בהבנתו, ולא להתפרץ על כל דבר. זהו עניין של נימוס - לסבול ולשמע גם דברים הצורמים לאוזן בלי להתפרץ.

ב. כאשר הרב עוסק ב"עבודת השלום" כוונתו לדבר נוסף, על גבי הנימוס החברתי. שלום הנקרא - 'להשוות את המחלוקת' (ע"פ המשנה בערויות טו). בסוגיות רוחניות יש השקפות ודעות שונות. לא מדובר על דיונים ביסודות האמונה (ייחוד ה', שלושה עשר עיקרים וכדומה) שבהם יש הסכמה כללית באומה, אלא במרחב גדול של התבוננות בתורה בעולם הרוחני, שבעים פנים בתורה, שכולם טהורים קדושים ותקפים, וזהו כוחה של תורה.

כיוון שהתרחקנו הרבה בגלות - יש חלקים מעם ישראל שהתחנכו על פי ספרים מסויימים, ויש שהתחנכו על אחרים. אלה בסגנון החסידות, ואלה בסגנון תלמידי הגר"א; יהדות תימן ויהדות בגדד, וכדומה. דרכים שונות

א. דרכי התשובה בדור הגאולה

הדורות האחרונים מצויים בתהליך של קץ מגולה, והם זקוקים לחיזוק באמונה ולהדרכה של תשובה. כדי לעורר לתשובה ולהדריך את הדור בתקופת הגאולה, יש להכיר את דרכי ה' והנהגותיו בדורות שונים; להבין את מהות הנשמה המיוחדת של הדור; לדעת מהם יסודות האמונה והדגשים הנצרכים לו; ומהן דרכי החינוך המתאימות לפעול עליו. כל אלו הם חלק מלימוד תורת הגאולה.

יש להעמיק בטיבו של הדור ולהשכיל כיצד ליישר את דרכו מתוך כל הסיכונים, מתוך התבוללות גדולה, ומתוך ריחוק גורא של גלות ארוכה.

ב. ציפיית ישועה פעילה

הרב זצ"ל אומר שיש אופנים שונים של גאולה. פעמים הקב"ה מביא גאולה בלא יד-אדם, אולם יש אופנים של גאולה שהננו שותפים בהם. שותפות זו צריכה להיות בכל התחומים - במעשים ובפעולות, באמונה ובהסברה, ובהשבת הדור בתשובה.

יש לעורר בדור את האמונה וההבנה בתורה, ובאמצעותן את הישירת הדרכים והמעשים, וכל תיקוני התשובה, שכולם הם חלק של תהליך הגאולה. התהליך הגאולי הוא תהליך של תשובה. התשובה היותר עליונה, המרוממת את כל הירידות והנפילות.

ציפיית הישועה כוללת גם ענף של מעשים ופעולות. אין הם גורעים מציפיית הישועה שבלב, אלא מוסיפים גם את הצד המעשי.

הרב קורא לזה "ציפיית ישועה פעילה", ציפיית ישועה אקטיבית. לא רק ציפייה נפשית-רוחנית - בתפילה, בגעגועים ובצימאון, בשאיפה ובכמיהה - אלא השתתפות מעשית פעילה. על האדם להיות פועל עם א-ל, בין בדברים מעשיים, כגון: כיבוש הארץ ויישובה, בניית ישובים ונטיעת עצים, והקמת האומה והשלטון; ויחד עם זה גם בעניינים רוחניים: טהרת החינוך והתרבות, והתעוררות תשובה. תחומים אלו באים גם הם "קמעא קמעא".

ג. "והשיב לב אבות על בנים"

בסיום הנביאים, בסוף בספר מלאכי (י, כ), כתוב שאליהו הנביא יבוא להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. וכן במשנה בסוף עדויות (י, ת) כתוב שאליהו בא "להשוות המחלוקת", ו"לעשות שלום בעולם". תפקידו של אליהו לעשות שלום בישראל, כדי להכשיר את העם לאורו של משיח.

דבר ה' ודאי יתקיים, ודבר אחד מכל דברי הנביאים לא ישוב ריקם. עם זאת, לא מספיק להאמין ולצפות לזה, אלא צריך גם לפעול עם א-ל. בסוף יבוא גם אליהו הנביא עצמו, אולם גם כעת יש ללכת בדרכו של אליהו. כדי לעשות את מלאכתו של אליהו צריך ללמוד מהמסופר עליו בספר מלכים ובדברי חז"ל.

להכיר את אליהו זו סוגייה גדולה, חז"ל מבארים המון על אליהו, וכן הראשונים ובדברי הרב זצ"ל. יש כמה ספרים עבי כרס שאספו את כל

*מעובד משיעור של מו"ר הרב צבי ישראל טאו שליט"א.

**לא מספיק להאמין
ולצפות לזה, אלא צריך
גם לפעול עם א-ל. בסוף
יבוא גם אליהו הנביא
עצמו, אולם גם כעת יש
ללכת בדרכו של אליהו,
וכדי לעשות את מלאכתו
של אליהו צריך ללמוד
מהמסופר עליו בספר
מלכים ובדברי חז"ל.**

בשיעורים שהרב נתן בשיבה בקביעות הוא לימד כוזרי, ויחד עם זה ביאר את דרכם של הרמב"ם במורה נבוכים, ושל חובות הלבבות, כשלושה בתי אב יסודיים. בשיבה אי אפשר לומר את כל השבעים פנים. הרב לימד את הכיוונים הכלליים. יש להתרגל לשלמות האמת היא ששלושת הספרים הללו - כוזרי, מורה נבוכים וחובות הלבבות - הם עמודי התווך של בניין האמונה בישראל. יש להתבונן בכל התורה בשלושת הכיוונים הללו, ולקבל מושג כיצד צדדים שונים משלימים זה את זה.¹

ה. "השוויית המחלוקת" באחדות והרמוניה

עבודת השלום באוצר הרוח נקראת "השוויית המחלוקת". השוויה במובן של הרמוניה. כאשר יש אורגניות שלימה - יש הרמוניה.² נפש

האדם אחת וכוחותיה מרובים. לכן יש צד שווה בכל האיברים, בכל הכוחות ובכל הכישרונות. הם צריכים להיות שונים זה מזה, אחרת הם לא יתפקדו כל אחד בתפקו - אבל יש משהו שווה. מהו הצד השווה? שכולם יחד משלימים את הכלל האחד של החיים. כולם באים ממקור אחד - מנשמה אחת, שלשם הופעתה צריך את כל האיברים ואת כל הכוחות, את כל הביטויים וכל הצדדים הללו. יש צד שווה בכולם, כי כולם נצרכים בשביל המגמה האחת, כדי להביע את הכללות האחת, האחדות של הנשמה. זו לא השוויה של קונפורמיזם, שבה כולם אומרים אותו דבר. אלא קשר שבו כל אחד בבחינתו המיוחדת משלים את השני, ואם אינו משלים יהיו שניהם חסרים.

תודעה זו מכשירה את עם ישראל להיות "גוי אחד בארץ". כשאדם שומע דברים שלא נוחים לו בלא להתרגז, כי יש לו טולרנטיות

וסובלנות - אין זו אחדות. אחדות איננה מצב שבו כל אחד לא מפריע לשני, אלא כשהצדדים השונים מכירים בצורך שלהם זה בזה. המכלול הלאומי זקוק לכל הכוחות השונים, כדי להביע את הגודל של נשמת כנסת ישראל. וכן כל כח פרטי צריך את האחרים כדי להשלים את עצמו. לבדו הוא חלקי וחד-צדדי, ואינו מופיע במלואו ערכו אלא בהיותו משובץ במכלול כולו, עם ההשפעות ההדדיות של שאר הכוחות, וריכוז כולם בלב ומוח אחד.

"בהתאספם יחד באגודה אחת, ושלום ביניהם, [הקב"ה] הוא מלכם. ולא כשיש מחלוקת ביניהם"³.

ומנהיגים, אבל להתפלל, כלומר: לדרוש בלב ונפש את שלום הכלל כולו וישועתו, במובן היותר רחב, והכלל כולל את הכל: זרע אדם זרע בהמה. ע"ש שם באריכות בענין בנין השלום באוצר הרוח של האומה.

(ה) "אוצר הרוחניות שלנו, החלק הרוחני שבתורה בכל הרחבתו, לא היה לנו לעסק קבוע עד כדי הכנסת כל גונוי לתוך לבבנו, כמו שעשו המעולים שבת"ח בחילוקי הדעות המעשיות" (שם).

(ו) ע' למשל בישראל ותחיתו (כו, ל-לא). אחת הדוגמאות כיצד השוני בין הזרמים לא מפריע אלא אדרבה תורם לאחדות, קיימת בפרק יח של אורות התחיה. בפרק זה מבואר כיצד שלושת צדדי האומה בונים יחד את ההופעה של המרכז האחד.

(ז) ע' באגרות הראיה א (עט, רסו).

(ח) יש ללמוד אמונה על כל רבדיה, ולהיות בקי בכל הדרכים, ביסודותיהם ובקשר ביניהם. בדרך הלימוד: יש ללמוד בתחילה כל אחד מהספרים עד תום ביסודיות, ואחר מתוך ריבוי לימוד, התבגרות, והדרכת תלמידי חכמים - לעמוד על השטות השונות והשלמתם ההדדית.

(ט) ע' ישראל ותחיתו (כו): "ישראל ישוב על מכונו וכח שטבטי ישוב אליו באחדות הרמונית... על ידי אליהו מלאך הברית, אשר... הולך הוא ועובד את עבודת השלום".

(י) ע' שמונה פרקים א. ובספר 'לתשובת השנה, מאמר 'פרישת התשובה ופרשת הגאולה'.

(יא) רשי' דברים לג, ו.

שכולן מעוגנות בקודש ויש להן בית אב בספרי הראשונים והאחרונים. כעת צריך לראות כיצד כל אלו הם מקשה אחת, ושלמות התורה בכל הופעתיה דורשת את בירור כל הדרכים. בתמונה השלמה של אמונת ישראל יש עומק ומרחב כה גדולים, שכדי להוציא לפועל את כל האצור בנשמת האומה לדורותיה - יש צורך בכל השבעים פנים.

1. שלום נימוסי ושלום רוחני

אם כן, על גבי השלום הנימוסי יש את השלום הרוחני, העיוני. שניהם מוזכרים כתפקידיו של אליהו במשנה בסוף עדויות (עט): 'לעשות שלום בעולם' - זה המוסר, ו'להשוות את המחלוקת' - פירושו לעשות הרמוניה בין כל הדעות השונות.

כשהרב כותב על "עבודת השלום" הוא מתכוון לנקודה השנייה. לא מדובר על המוסר. המוסר תמיד צריך להיות קיים - לא לפגוע במי שאומר משהו שונה, ולישב התקוטטויות ומחלוקות - זהו בסיס הכל. אולם לא זו העבודה שהרב מטיל על תלמידי החכמים שבדור.

מהי הדרישה של הרב זצ"ל? כל זמן שכל פלג ותנועה נתונים בהסתכלות מצומצמת, ואדם שחונך על פי ספר מסוים חושב שבו מונח הכול - אנו בצרה. יש לפרוס יריעה רחבה ועמוקה של היהדות, כך שכל אחד ידע שכדי לממש את את החזון הגדול צריך שיתבררו כל שבעים הדרכים, וישלימו אחת את רעותה. תפיסת היהדות ותפיסת האמונה אינה שלימה בלי שימצאו כולם. כך נהפכים להיות עם אחד בצורה רוחנית. כל אחד מישראל חפץ בקיומו של השני. גם אם לא כל אחד מבין בפירוט את המשמעות של כל שיטה ושיטה ביהדות - הוא יודע שיש חכמים המעמיקים בזה, ובקווים כלליים הוא מבין את הצורך בדבר.

זו עבודה גדולה. עבודה לימודית-עיונית. צריכים להיות תלמידי חכמים בקיאים בש"ס ופוסקים, שלמדו את כל אוצר האמונה של עם ישראל על כל רבדיה.⁴

2. שלום בתורת הרב

יסוד גדול זה של עשיית השלום מבואר בדברי הרב זצ"ל באורות⁵ ובספרים נוספים.⁶ הרב עסק בנושא זה כל ימי חייו, וכתב על כך הרבה מאוד.

(א) ע' בדברי הגר"א בסוף אבן שלמה (יא, ט): "בכל דור יש קיצים לפי ענין התשובה והזכויות המיוחדים לאותו דור. אבל קץ האחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד, כמ"ש 'למעני למעני אעשה'. וגם בזכות אבות. וד"ש: 'זכור חסדי אבות ומביא גואל לבני בנייה למען שמר'".

(ב) ע' אגרות הראיה א (רפט): "צריכים אנו לבוא אל מחוץ חפצנו ודקא קמטא קמטא, וכמו שאמר רבי חייא רבא לר"ש בן חלפתא, לענין כללות ישועתן של ישראל... כך היא הישועה הרוחנית של הקמת קדושת הארץ על מכונו, מוכרחת להיות ג"כ קמטא קמטא".

(ג) בדומה לדברי הרב באורות התחיה (ל): "הנני רואה בעיני, אור חיי אליהו עולה".

(ד) הרב מברר באריכות את עבודת השלום באגרות הראיה ח"ב (תקמא, עמ' קצא-קצב), לרב נח גוטליב: "הכח המוסרי העליון, זאת היא האמרה 'כללות האומה, ישראל כולו. אסור לנו להפריד ולפרר, אסור לנו לומר: 'זהו שלנו ואנו דוגמים עליו, זהו לא שלנו. כשנעסוק לפעמים בפרטים בודאי נפלה בין איש לאיש, ובין סיעה לסיעה לפי ערכם, אבל כשאנו מתרוממים אל התוכן היסודי כולל הכל, אין אנו רשאים להבדיל בו בין טובים לרעים, ועל דעת המקום ועל דעת הקהל הננו מוכרחים להתפלל עם העבריים ג"כ, ותקות לבבנו צריכה להיות מקפת את הכל, את הכלל כולו, ובכל ערכיו. להתפלל עם העבריים' אני אומר, אך לא להתחשב עם דעותיהם העבריות, לא להזינם במחיצותינו בתור פועלים

• מו"ר הרב יהושע צוקרמן זצ"ל.

תפקידם של בני תורה

הגויים עומדים פעורי פה בפני ההצלחה הכלכלית, המדעית, הטכנולוגית והביטחונית.

אך עם ישראל, שהוא עם הנצח, עם התורה והמוסר האלוקי, אינו מסתפק במדינה שמיוסדת רק על כלכלה מצליחה ועל הישגים חומריים. רוח האומה בָּזָה לחזון של 'מדינת היי-טק' ו'מעצמת סטראפ'.

לכן התפקיד שלנו, כל אחד במקומו, להביא את האנשים הקשורים עימו למודעות שהציונות היא קודש, ושעל המפעל הציוני להופיע בכל פרטיו את הקודש.

הדרך להביא למודעות הזו איננה מיידית. אין הכוונה שמיד בשלב הראשון נדבר על הקודש בפירוש. הציבור אינו בשל לאמירה זו - זו אמירה מופשטת ומיסטית בשבילו והוא לא יבין אותה. מה שכן ניתן לעשות בתחילה כדי לקרב את הקודש למודעות שלו, הוא לגלות את המציאות העובדתית שעם ישראל הוא עם המוסר.

עם ישראל רוצה להיות עם המוסר. הצבא שלנו הוא הצבא המוסרי ביותר. חיילים שלנו מושיטים מימיה לערבי שנפל בידם. כשחייל יהודי מחסל מחבל ערבי, הוא לא עושה זאת מתוך שנאה, אלא מתוך אהבה. איך אפשר להרוג מתוך אהבה?! - הוא עושה זאת לא מתוך שנאת הערבי, אלא מתוך אהבת ישראל.

המוסריות הזו באמת נובעת מקדושתנו - "גַּם כִּי אֵלֶיךָ בָּגֵיאַ צְלָמוֹת לֹא אֵירָא רָע" - לא אירא שהגיא צלמות יהפוך אותי לרע, מדוע? - "כִּי אַתָּה" תמיד "עֲמָדִי".

כבר אלפי שנים עם ישראל עסוק בחיי מוסר, עד שהוא יצר השפעה כבירה על העולם כולו. הדתות הגדולות כל כך הושפעו מישראל, עד שהן מתיימרות לומר שהן בעצמן 'ישראל האמיתי'. מכל מקום על ידי כך אמונת המשיח התפשטה בעולם כולו, כפי שמבאר הרמב"ם. אנו יודעים ש"להביא משיח לעולם" פירושו להביא חיי אלוקות לעולם.

לכן בשלב הראשון לא נדבר על הקודש, אלא על המוסר. אלו דברים שאפשר לדבר עם הציבור ולרומם אותו להיות עם המוסר - לחפש בכל תחום במדינה כיצד ניתן להיות מוסרי יותר ואידיאלי יותר.

בעלון מעינות החר, הובא ראיון שנעשה עם מו"ר הרב אברהם יהושע צוקרמן זצ"ל, בענין תפקידו של בוגר ישיבה. בפתחת הראיון נשאל הרב:

מה תפקידם של בני תורה שלמדו שנים רבות בישיבה ועתה נמצאים במקומות שונים ועוסקים בתחומים שונים בעולם הקודש ובעולם החול. מהו תפקידם המרכזי בכל מקום שהם?

"קודם כל עליו לדאוג לכך שיצא ממנו קידוש השם". קידוש השם בא לידי ביטוי בכך שהאדם מלא באהבת הבריות ומתנהג בחברות כלפי הבריות. על ידי כך גם יישמעו דבריו לציבור. אם אדם מתנהג באהבה ובחוס כלפי הזולת ומביע קרבה ושייכות אל הציבור, הציבור מחזיר לו אהבה ומבקש לשמוע את דעתו. לא נכון לאדם לראות את עצמו כ'מחנך הדור', ולנסות ללא הרף לשנות את כל הסובבים. עליו להתייחס לכל הסובבים אותו באהבה, ובעקבות האהבה שלו כלפי הבריות, הם יחוו אליו קרבה ויבקשו לשמוע את דעתו, ללמדם ולרומם אותם. זהו דבר כללי שנכון לכל בן תורה. על כל ישיבה להוציא אנשים כאלו.

נוסף לכך, עלינו להסביר. כאשר יש קשר עם הציבור, הציבור שואל ומבקש לשמוע שהציונות היא קודש והיא צריכה להיות קודש בכל פרט ופרט בחיי האומה. יש לדעת שכיום עם ישראל נמצא במצב שצריך תיקון עמוק בהרבה נושאים.

הציונות, שאומנם צמחה בראשיתה מתוך הקודש על ידי הבעל שם טוב והגאון מוויילנא ותלמידיהם, נלקחה לאט לאט בידי ההמון שלא הבין את עומק קדושתה. עצם ההתפשטות של הרעיון הציוני בהמון מורה עד כמה גדולי ישראל צדקו שהרעיון הציוני אינו עניין של יחידים, אלא תנועה היסטורית השייכת לעם כולו. אך מכל מקום ההתפשטות של הרעיון בהמון שאינו מלומד, גרמה לטשטוש. ההמון עזב את האידיאל העליון של הבאת גאולה לעולם, והתמקד בצדדים המעשיים של הקמת מדינה, שבעיניו היא צריכה להיות מדינה ככל המדינות האירופאיות.

בתחילת הציונות, כשבאמת ראוי היה לעסוק בהקמת הכלי לקודש, בבניית התשתיות המעשיות והכלכליות, עוד ניתן היה להימנע מהעיסוק בקודש. בניין הכלי עצמו, שהיה נצרך למען גילוי הקודש, היה חלק מהקדושה. אך היום אנו נמצאים בשלב אחר. הבניין המעשי הצליח בזמן קצר מעל לכל ציפייה. כל

"מה שכן ניתן לעשות בתחילה כדי לקרב את הקודש למודעות שלו, הוא לגלות את המציאות העובדתית שעם ישראל הוא עם המוסר".

על בינה מלאכותית וחקלאות

אבישי ציאדה

שיתכנונו את העומסים, מעצבים שיעשו אותו יפה, כימאים שיבחרו את תרכובת הפלסטיק, מהנדסי מכונות שירכיבו את פס הייצור.

כל השלב של ההקמה דורש הוצאה מאוד גדולה, ולאחר ההקמה יש להריץ את המפעל 1000 פעם בממוצע, לייצר לתקן, להחזיר, ולייצר שוב, עד שבמשך עבודה של בין שנה לשלוש שנים ניתן להשלים הקמה של מפעל. וכשמתמחרים מחיר לכסא, מגלמים בתוכו את מחיר הפיתוח.

לכן חברה לייצור כסאות פלסטיק, יכולה לקחת חומר גלם בעלות של שקל וחצי, להכניס לפס הייצור, ולמכור את הכסא ב-35 שקלים. רוב עלות המוצר היא עלות הפיתוח, לא עלות חומר הגלם. רוב שולי הרווח מהמכירות נמצא אצל היצרנים שפיתחו את המוצר, ולא אצל המוכרים של חומרי הגלם.

כלומר, מתוך 35 השקלים המפעל יכול להרוויח 10% שהם 3.5 שקלים, לעומת המוכר של חומרי הגלם שמרוויח במקרה הטוב 0.3 אגורות על כל מכירה של כסא.

כאשר אנו עוברים ללימוד מכונה, התהליך נעשה בצורה הרבה יותר זולה ומהירה, כל הידע כבר קיים, המכונה יכולה לתכנן, לעצב ולעזור להקים מפעל כזה, בהרבה פחות מאמץ. לא תהיה בעיה לכל אחד להקים פס ייצור באיכות טובה, ללא סיכון, וללא עלות מגופחת. כך שעלות הפיתוח מצטמצמת ועלות חומר הגלם מקבלת משקל יותר גבוה.

בשלב הראשון מצטמצם הפער שבין חומר הגלם לבין עלות הייצור. ובשלב שני, חומרי הגלם ייעשו בעלי רווח גבוה יותר מאשר תעשיית הייצור והפיתוח. בנקודה הזו ניתן לצפות שבעתיד יקרה משהו מהפכני: הכלכלות העולמיות יסתובבו סביב ייצור של חומרי גלם, ולא של פיתוח מוצרים. פלסטיק, ברזל, צמנט, אלומיניום הם יהיו בסיסי הכלכלה, כיוון שבהם יש שולי רווח גבוהים יותר. אך חברות הייצור של מכונות הכביסה, מקררים, מחשבים וכו' יישרו קו והמחיר שלהם ילך וירד עוד ועוד, הרבה יותר ממה שאנחנו רואים שקורה עכשיו בקריסת המחירים.

אבל מהו חומר הגלם התעשייתי היוקרתי ביותר? מה הכי בר שימוש והכי נוגע אלינו? כמובן שתהיה תחרות על איכות הנחשת ואיכות האלומיניום והגז, אבל יש מוצר שהכי נוגע אלינו, והאיכות שלו זה הדבר שהכי חשוב: הפירות והירקות. מה שאומר שהחקלאות תהפוך להיות בפסגת הפירמידה הכלכלית, לפני חברות המחשבים.

ועם שלם, שמרכז החיים הכלכליים שלו זוהי החקלאות, זה מהפכה של ממש, ויחד איתה פירותיה של ארץ ישראל יתנו את תנובתם בעין יפה.

מהפכת הבינה המלאכותית שפרצה לפני מספר חודשים עומדת לשנות את המבנה הכלכלי של העולם. יש אומרים 40% מהמקצועות במשק בסכנה שהבינה מלאכותית תחליף אותם. מה זה אמור לשנות? ואיך זה קשור לחקלאות? אך ראשית, מהי בינה מלאכותית?

אנחנו מכירים את שימושי המחשבים למיניהם. ניקח לדוגמא את המחשבון, יש לו מסך ומקשים. כל פעולה על המקשים משקפת משהו במסך, והינדסו את המחשבון כך שיש לו מספר מסוים של פעולות שהוא יודע לעשות.

למחשבון יש מסגרת מוגבלת של פעולות, והשפה שבה אני משתמש כדי להפעיל אותו היא שפה שלו, אני לא יכול לדבר איתו בשפה שלי, חייב ללחוץ על המקשים המסויימים האלה.

כל מערכת ממוחשבת היא בעצם מחשבון קטן או גדול, בסוף יש סך מסויים של אפשרויות שהינדסו, ובתוך אותם אפשרויות אני עושה את מה שאני עושה. אני מדפיס במדפסת, מצלם תמונות, כותב מסמכים, אבל הכל בשפה של המחשב, ובמגבלת כל האפשרויות שתוכננו מראש.

בבינה מלאכותית לעומת זאת, הפניה היא בשפה שלי אני פונה אל המחשב, "תוכל לעזור לי בבניית מודל עיסקי לחנות כלי העבודה שלי?", המחשב מצליח להבין מה עומד מאחורי הבקשה שלי, ולתרגם לעצמו את המילים שאני אומר לו, לשאול אותי על החנות, כמה עולה שכירות וכמה לקוחות כמה עובדים וכו' ולהחזיר לי תשובה מפורטת איך נכון לי לנהל את העסק.

אמנם, בסוף הידע הזה נמצא איפשהו, הבינה המלאכותית הצליחה ללמוד אותו, להעביר את השפה האנושית לשפת מכונה, ולשמור את כל הידע העצום בשפת מכונה, ולאחר מכן להשיב לשאלות על ידי המרה של שפת המכונה לשפה האנושית.

כך נפל המחסום שבין השפה האנושית לשפת המכונה, זו מהפכה אדירה. מה שאומר שאני יכול לשאול ולבקש כל דבר, והאפשרויות הן בלתי מוגבלות. המערכת האדירה הזו נבחנה בכל המקצועות כימיים משפטים מתימטיקה וכו' וקיבלה ציון של מעל 95% בכלם. אבל אז איך זה נוגע לכלכלה?

מהנדסים מספרים שנחסכים להם שעות עבודה רבות בכל יום, משפטים לא צריכים לחפש את הספיף בחוק העונשין, מספיק לספר לבינה המלאכותית על המקרה שקרה להם ולשאול אותה איזה עבירה נעשתה, והמכונה תשיב את הסעיף בחוק ומזכירות מצלמות מסמכים ומבקשות מהמכונה לסדר להם את המסמכים באקסל.

בכל מפעל יש שני מרכיבים: סוד הייצור, וחומר הגלם. בשביל להקים מפעל לייצור כסאות פלסטיק אני צריך מהנדסים

• הידי שועה •

הרב אורי כהן

הדעה והדיבור

העולם רגיל לחשוב כי הדיבור הוא ביטוי של המחשבה, אך זו רק חצי מן האמת. החצי הפחות מוכר, והיותר חשוב לענייננו, הוא שהדיבור לא רק מבטא את הדעת האנושית, אלא גם מחולל ומעצב אותה. הצורך להתנסח ולהביע תחושות במילים משקף את העולם הפנימי, אך גם מעמיק ומפתח אותו. המילים שאדם אומר הן כמכוש החוצב במעמקי נפשו ומנביע משם זרם עמוק וטמיר שֶׁצָף ועולה, עד להכרה וממנה לביטוי. אך במה דברים אמורים? בדיבור עמוק ואיכותי. אין בכוחם של פטפוט ולהג בעלמא לרדת לעומקים שכאלה, והם מותרים את האדם 'עיר פרא' כביום היוולדו, ואף גרוע מכך. דיבור עמוק ואיכותי חושף ומגלה את מעלת נפשנו האלוקית, את צלם אלוקים שבנו. לעומת זאת, דיבור טכני, רדוד ושטחי יוביל לתקשורת אנושית באיכות ירודה כזו, שלא רחוקה בהרבה מתקשורת בעלי החיים.

אם ניקח תאומים מבטן ונפריד אותם - האחד לג'ונגל ואחיו לחברת בני אדם מתורבתים, וכעבור 20 שנה נפגיש אותם זה עם זה: התאום שגדל בג'ונגל יגיע עירום ועריה, המוני וגס, נעדר בינה והשכל, כפי שחיים עד היום שבטים גידחים. לעומת זאת, אחיו התאום יתגלה כאדם משכיל, בצלם אלוקים ובדמותו, יודע להביע רעיונות או רגשות, מוסרי ועדין נפש. מה ההבדל ביניהם? פשוט מאוד: הנער מהג'ונגל לא גדל בחברת בני אדם. מעולם הוא לא שמע סביבו תקשורת, לכן אין לו דעת ומשום כך הוא לא יודע לדבר. גם החירש שעליו דיברו הז'ל, שפטור מכל המצוות כמו שוטה וקטן, הוא חירש מלידה שמעולם לא שמע. לכן הוא גם אילם, כי לא התפתחה אצלו דעת ואין לו מה לדבר (עתה יובנו דברי הז'ל שאמרו "חֲרָשׁוּ - נתן לו דמי כולו" (בבא קמא פה ע"ב), כי ליטול מאדם את חוש השמיעה - שווה בחומרתו לנטילת חייו).

כשם שקיומה של מחשבה אנושית תלוי בקיומה של סביבת תקשורת אנושית, כך גם טיב ואיכות המחשבה האנושית תלויים בטיב התקשורת האנושית ובאיכותה. תקשורת אנושית נחשלת ופרימיטיבית, שלא רחוקה מאוד מתקשורת בעלי החיים הבלתי מדברים, תותיר את האדם 'עיר פרא', בלי שתתגלה מעלת נפשו האלוקית (כפי שמצוי גם בימינו בשבטים גידחים). תקשורת מופשטת, ארוכה ועמוקה תחשוף בהכרח את צלם אלוקים שבאדם, ותעניק לנו אדם הראוי לאמון הרב שנתן בו הבורא יתברך כשהפקיד בידי את הבריאה כולה, לעבדה ולשמרה: "וְכָל מַה שֶׁפָּרָאתִי - בְּשִׁבְלֶךָ פָּרָאתִי" (מדרש קהלת רבה פרשה ז, אות יג).

המסקנה המתבקשת היא שתחום התקשורת אינו דומה לתחום אחר בחיינו. הוא נוגע לעצם הגדרתנו כיצורים תבוניים בעלי דעה ודיבור. כל שינוי קטן באיכות התקשורת האנושית יגרוור מעגלי השפעה כבירים, שילכו ויכו גלים פנימה בנפש האדם. הם ישנו מן היסוד את דפוסי החשיבה שלנו, את צורת ההתבוננות שלנו, ובקיצור: את מי שאנחנו.

אחת הסיבות שבגללן קשה להבין את השפעת אמצעי התקשורת על חיינו היא שלא מדובר ב'עוד נושא' העומד מול עינינו ואנו דנים בו. כמו המשקפיים, המונחים כל כך קרוב לעינינו עד שאיננו רואים אותם, אלא דרכם, כך גם על אמצעי התקשורת קשה מאוד לדבר או לחשוב - כי הם קשורים לדרך שבה אנו מדברים או חושבים. הכרת האדם משולה לפנס, שיכול להאיר כל עצם שנכוון עליו, מלבד דבר אחד: גוף הפנס עצמו. גם לנו קשה מאוד לחשוב על האופן שבו אנו חושבים, או לדבר על איכות הדיבור שלנו.

נקווה שהצלחנו בעזרת ה' לפוגג מעט את הערפל האופף את הנושא המסתורי הזה.

תגובות: ori15cohen@gmail.com

לו היינו יוצאים לטיול באחו ופוגשים שם פרה נחמדה לוחכת עשב, אין ספק שגם אם היינו מנסים בעקשנות ליצור איתה שיחה ולגרום לה לומר כמה מילים, לא היינו מצליחים. היא כנראה הייתה בוהה בנו בעיני 'עגל', אולי גם מפטירה 'מווו', אך ודאי היא לא הייתה אומרת דברי טעם. פרה אינה מדברת. ומדוע באמת היא אינה מדברת? מפני שאין לה דעת לדבר. יכולות ווקאליות דווקא יש לה, אך אין לה מה לדבר. אם כן, הדיבור הוא ביטוי של הדעת, של עולם המחשבה הפנימי, ובהיעדרו לא תיתכן תקשורת.

אין לטעות ולחשוב שלבעלי חיים אין תקשורת: יש להם תקשורת כימית (פרומונים), סימון טריטוריה באמצעות בלוטות ריח, השמעת קולות של חיזור או הזירות מפני אויבים וכד', אך ודאי אין להשוות תקשורת נחותה זו עם איכות התקשורת האנושית.

לעומת החיות, האדם נקרא בפי הראשונים 'המין המדבר', משום שזו התכונה המבדילה אותו מבעלי החיים: "וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" (בראשית ב, ג). ובתרגום שם: "לרוח ממללא" (וברשי" שם: "אף בהמה חיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתוסף בו דעה ודיבור"). הדעה והדיבור האנושיים הם אלו שמקנים לאדם את התואר 'נזר הבריאה' ומעניקים לו עליונות אמיתית על שאר הנבראים.

מעניינת העובדה שגם 'האדם המדבר', כאשר הוא תינוק קטן, אין הוא יודע לדבר כלל וכלל. 'עיר פרא אָדָם נִוְלָד' (איוב יא, יב), ובתרגום חופשי: אדם נולד חמור קטן. וקשה: הרי לאדם יש דעה והשכל! ומדוע אין הוא מדבר? התשובה פשוטה: משום שהאדם נולד עם הכנה לְדַעַת, עם פוטנציאל שכלי, שאותו יש לפתח ולגלות. אם לא יעשה כן, יישאר האדם עיר פרא כפי שנולד (עינינו תפארת ישראל למהר"ל, פרק ג). וכאן מגיעים אנו ללב העניין: מהי הדרך לפתח את הפוטנציאל השכלי? כיצד יגלה האדם את ההכנה ואת ההכשר שבקרבו עד שתִּגְלֶה במלואה מעלת נפשו האלוקית? התשובה, כמובן, איך לא - התקשורת. התינוק נולד לסביבה אנושית שבה הוא שומע סביבו דיבורים. הצלילים שהוא שומע נקלטים במוחו, נצברים קשרים מוחיים בין הצלילים האלה לרגשות ולתחושות, עד שמתפתחת בקרבו הבשלה שכלית היודעת להתאים את המילה לסיטואציה המתאימה. חולפות שנה-שנתיים עד שאפשר לכנות את ההברות שהתינוק משמיע בשם 'דיבור', אך עם השנים הוא רוכש שליטה מלאה בשפה ובכל מכמניה.

כיצד הפלא הזה מתרחש? הדבר הזה מתרחש בזכות יחסי גומלין הדדיים של דעה ודיבור: כתוצאה מהדיבורים שהתינוק שומע מתפתחת אצלו דעה, וככל שיבטא את עצמו, כך תעמיק יותר הדעת הפנימית שלו. זאת מפני שהמחשבה והדיבור הם עניין אחד: הדיבור מגלה את המחשבה, אך המחשבה בעצמה מורכבת ממילים. שהרי אם אין לאדם מילים, הוא אינו יכול לחשוב.

אגב, שמעתי פעם דבר עמוק ונפלא, שאפילו לסוג שפת האם יש חשיבות מכרעת בקביעת עולמו הפנימי של הדובר: דובר צרפתית יתפוס את העולם באופן 'צרפתי', ואילו דובר גרמנית יפתח השקפת עולם 'גרמנית'. כמו משקפי צלופן ירוק, שכל העולם ייראה למרכיב אותם בצבע ירוק. משום כך חכמי הסנהדרין היו בקיאים בשבעים לשונות הגויים, כי שפה של אומה פירושה האידיאה היסודית של האומה, 'אמֶר חייה'.

לכן התינוק שאינו מדבר, לא נכון שהוא רק 'מתקשה בביטוי מחשבותיו'. העדר הדיבור שלו מראה כי כמעט לא קיימת אצלו מחשבה, לפחות לא כמו של מבוגר.